

Гісем О.В.
Мартинюк О.О.

Всесвітня історія

від найдавніших часів
до початку ХХ століття

Довідник для учнів та абітурієнтів

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 63.3(0)

Г46

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Г46 Всесвітня історія від найдавніших часів до початку ХХ століття. Довідник для учнів та абітурієнтів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 736 с.

ISBN 966-692-729-2

Якщо ви обрали випускний іспит із всесвітньої історії у школі або вступний до вищого навчального закладу — цей довідник для вас. У ньому в доступній і зручній формі викладено програмовий теоретичний матеріал шкільного курсу всесвітньої (від найдавніших часів до початку ХХ століття) історії (6 – 9 класи), дано тлумачення найважливіших історичних понять і термінів.

Для випускників шкіл та вступників до вищих навчальних закладів, учителів, усіх, хто цікавиться історією.

ББК 63.3(0)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина даного видання не може бути
використана чи відтворена в будь-якому вигляді
без дозволу автора чи видавництва.*

© Гісем О.В., Мартинюк О.О., 2006

© Навчальна книга – Богдан,

ISBN 966-692-729-2

макет, художнє оформлення, 2006

Слово до учнів та абітурієнтів

Любі друзі! До вашої уваги — унікальне і вкрай потрібне видання: довідник із всесвітньої (від найдавніших часів до початку XX століття) історії. Поняття про всесвітню історію виникло недавно — десь у XVII столітті. Геродот, названий Батьком Історії, знав і писав історію тільки античної Греції. Інші народи він називав варварами, які не знали про досягнення грецької цивілізації і були позбавлені історії. Так само вважали історики Древнього Китаю.

Не варто звинувачувати їх у зверхності. В ті далекі часи осередки цивілізації були малочисельні та роз'єднані, щоби сповна пізнавати один одного. Поступово історії окремих, замкнутих у собі цивілізацій почали зближуватися, поки не злилися в один потік.

Як це відбувалося, які народи і якою мірою до цього долучилися, ви дізнаєтеся, гортаючи сторінки довідника.

Слово до вчителів історії

Шановні колеги! Історія науки — наука серйозна і строга, не менш строга, ніж фізика, а тому зайві емоції — небажані, оскільки вони заважають істинному знанню.

Лише наукова, позбавлена політичних пристрастей оцінка історичних подій — основний принцип пропонованого видання. У ньому крізь призму історії окремих країн, народів та особистостей показано історію людської цивілізації.

Довідник допоможе вам у пошуку відповіді на питання, актуальне і на порозі третього тисячоліття: то людина диктує правила гри своєму творінню (історії) чи навпаки.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

6 клас

Вступ.

Перше знайомство з історією стародавнього світу

Історія стародавнього світу є першою частиною все-світньої історії. Вона досліджує історію людства від його появи на нашій планеті і до падіння Західної Римської імперії. Це — найтриваліший період історії, який охоплює кілька мільйонів років.

Перш, ніж розпочати вивчення історії стародавнього світу, варто замислитися над тим, як можна дізнатися про далеке минуле людства. Для цього історики використовують речові і писемні пам'ятки, залишені попередніми поколіннями, або *історичні джерела*. Залишки стародавніх поселень і поховань, знаряддя праці і побуту, одяг, зброя і прикраси належать до *речових джерел*. Стародавні рукописи і книги, написи на стінах будинків і храмів, різноманітні документи і тексти законів, праці стародавніх істориків — це *писемні джерела*. Цінними історичними джерелами є також міфи, казки, пісні, народні перекази, що належать до *усних джерел*. Багато корисної інформації дають історикам *етнографічні джерела*. *Етнографія* — наука, що вивчає життя різних народів.

Писемність була винайдена людством зовсім недавно — близько 5 тис. років тому. Події, які відбувалися до цього, досліджує *археологія* — наука, яка вивчає історію за

речовими джерелами. Ретельні дослідження предметів, знайдених археологами під час розкопок, «розповідають» історикам про життя давніх людських спільнот.

Важливим для вивчення історії стародавнього світу є визначення давності подій, з якими ми знайомимося.

Ми користуємося відліком років, пов'язаним із вшануванням Ісуса Христа — засновника християнської релігії. Його народження стало початковою віхою для прийнятого зараз літочислення, тому всі історичні події, що відбулися після цієї дати, відносимо до нашої ери і пишемо скорочено — н. е. — або зовсім опускаємо це позначення, лише припускаючи його, а про події, що трапилися раніше, говоримо — до нашої ери, або використовуємо скорочення — до н. е. У старих книгах можна зустріти відповідне йому скорочення — до Р. Х. (до Різдва Христового).

Життя людей у первісні часи

Первісні збирачі та мисливці. Вчені вважають, що предками перших людей були мавпи, які під впливом зовнішніх причин — клімату, боротьби за виживання, праці — поступово набули людських рис.

Перші предки людини жили в теплих краях. Наприклад, у Східній Африці вони з'явилися більше 2 млн років тому. Їх називають ще *первісними людьми*.

Ці люди не вміли розмовляти і спілкувалися один з одним за допомогою різноманітних звуків. Мозок у них був розвинутий краще, ніж у мавпи, але, звичайно, не так, як у сучасної людини.

Первісні люди не могли вижити поодиночки, тому об'єднувалися у невеликі групи — *первісні стада*. Шукаючи

їжу, вони збирали їстівні плоди, трави, корені, комахи, тобто займалися *збиральництвом*. Люди не знали металів: необхідні їм ножі, сокири, рубила — примітивні знаряддя праці — виготовляли з каменю або за допомогою каменю, тому час, коли вони жили, називають *кам'яним віком*.

Уміння виготовляти знаряддя праці було головною ознакою, яка відрізняла людину вмілу від тварин.

Згодом людина навчилася користуватися вогнем. Це була справді велика подія. Люди почали готувати їжу на багатті, на вугіллі пекти м'ясо, яке було смачнішим і поживнішим від сирого. Вогонь зігрівав їх холодної ночі, розганяв морок, відлякував диких звірів. За допомогою вогню первісні люди зробили ще один важливий крок до виходу зі світу тварин.

Поступово люди освоїли холодні регіони Європи та Азії. У більш суворому північному кліматі їм знадобилися надійні житла-укриття на випадок непогоди, для захисту від вітрів і морозів. Люди почали селитися в печерах або збудованих ними землянках і куренях. Стіни куренів вони вкривали шкірами великих тварин, як це роблять сьогодні деякі північні народи. Шкіри тварин стали також першим одягом людини.

У холодних краях первісні люди не могли прогудувати лише збиральництвом. Найважливішим заняттям стало полювання. З його розвитком з'явилася і перша зброя — спис — довгий загострений дрючок із дерева. Пізніше до нього почали прив'язувати кам'яне *вістря*. Зі списками полювали на звірів, а для риболовлі застосовували кістяний гарпун — короткий спис із гострим кістяним наконечником.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Стародавній Єгипет

Природа і населення Стародавнього Єгипту. Утворення Давньоегипетської держави. Єгипет знаходиться на берегах *Нілу* від першого порога — кам'янистої перешкоди в руслі ріки — до Середземного моря. Щороку в липні починається розлив Нілу. Рівень води піднімається до 14 метрів, а ширина його сягає 1 кілометра. Лише в листопаді ріка повертається у свої береги, залишаючи на полях вологу і шар чорного родючого мулу. Ґрунт у долині Нілу м'який, його було легко обробляти навіть простою дерев'яною мотикою. Завдяки високим врожаям земля Єгипту могла прогодувати багатьох людей. Через колір родючої землі в долині Нілу місцеві жителі називали свою країну Кемет, що означає «чорна», на відміну від жовтих або червоних пісків пустелі, яка оточує долину.

Перші рільники з'явилися у долині Нілу наприкінці кам'яного віку — близько 7 тис. років тому. Прийшли вони сюди з навколишніх степів, які в цей час почали висихати і перетворюватися на пустелю (зараз її називають Сахарою). Долина Нілу дуже вузька — завширшки у декілька кілометрів. Лише на півночі, де Ніл впадає у Середземне море, долина розширюється, утворюючи мовби трикутник. Греки назвали цю місцевість дельтою, оскільки вона нагадувала їм їхню літеру «дельта» — Δ.

Щоб поля отримували воду протягом року, перші мешканці долини Нілу змушені були будувати дамби і канали. Кожен рік їх потрібно було ремонтувати. Це спонукало

рільників об'єднуватися у невеликі князівства — *сени*, які поступово виникали вздовж Нілу.

Близько 6 тис. років тому в долині *Нілу* утворилося близько сорока невеликих князівств. Вони постійно воювали одне з одним, і в результаті до кінця IV тисячоліття до н. е. з них сформувалися два великих царства: Північний (Нижній) Єгипет і Південний (Верхній) Єгипет. Але між ними не було миру.

Приблизно за 3 тис. років до н. е. володар *Південного Єгипту* остаточно підкорив *Північний Єгипет*, об'єднавши всю країну, і одержав почесне прізвисько Пер-о, тобто «великий будинок», «палац» (звідси пішло слово *фараон*). Першого фараона звали Міна (Менес); його вважають засновником єгипетської держави. Міна побудував у Північному Єгипті нову столицю єдиної єгипетської держави — місто *Мемфіс* («білі стіни»). Колишніми маленькими державами, або номами, як називали їх греки, керували *номархи*, призначувані фараоном.

Історію Стародавнього Єгипту, що нараховує близько 3 тис. років, поділяють на три періоди: *Стародавнє царство*, *Середнє царство* і *Нове царство*. Епоха Стародавнього царства почалася з об'єднання Єгипту фараоном Міною і закінчилася у 2134 р. до н. е., коли одному з номархів удалося захопити Мемфіс і заявити про незалежність Нижнього Єгипту. На півдні виникла держава Верхній Єгипет із центром у *Фівах*.

Тільки близько 2040 р. до н. е. фараону Ментухотепа I вдалося підкорити ном бунтівного номарха і знову об'єднати Єгипет. Почався період Середнього царства.

Однак і воно виявилось неміцним. Через слабкість верховної влади вся країна на 150 років була підкорена племе-